

**СТАВЛЕННЯ МОВЦІВ ДО «ЛЬВІВСЬКОГО МОВЛЕННЯ»  
(МЕТОДИКА «ПАРНИХ МАСОК»)**

**Олеся Палінська**

*Національний університет «Львівська політехніка»  
Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою  
вул. С. Бандери, 320, м. Львів, 79013, Україна  
palinska\_o@yahoo.com*

Розкрито результати експерименту, проведеного за методикою «парних масок», щодо ставлення мовців до львівського регіолекту. Авторка вважає, що пілотне опитування 2010 р., здійснене серед представників різних регіонів України, про існування львівського регіолекту виявило нові міфологізовані уявлення респондентів. У ході експерименту 2011 р. одержано результати про вищий статус нормативного українського мовлення порівняно із львівським регіолектом.

*Ключові слова:* регіолект, метод «парних масок», ставлення до мови, маркери мовлення, статус ідіому.

Ставлення до мови – лінгвістична проблема, яку вже почали обговорювати в українській соціолінгвістиці [1: 49], хоча дослідники, вивчаючи соціолінгвістичні проблеми, насамперед звертають увагу, як правило, на мовну політику, двомовність, змішування мов (суржик) та інші дотичні питання (див., напр.: [2]). При цьому практично не вдаються до аналізу суб'єктивного сприйняття мовцями їх рідної мови чи інших ідіомів, використовуваних у різних ситуаціях.

Натомість у світовій соціолінгвістиці вивчають ставлення до мови, або мовних атитюдів (цей відповідник нині активно функціонує в соціолінгвістичних працях). Терміном «мовні атитюди», як правило, позначали два дещо відмінні поняття: «ставлення, яке мають люди до своєї власної мови або до інших мов», за Д. Крістлом [3: 22], або ставлення до людей, які розмовляють якоюсь мовою, через їхню мову (див., напр.: [4: 87]). Можливі різні напрями досліджень цієї проблеми, зокрема: ставлення до мови загалом; мотивація до вивчення L1 або L2; статус мови, або статус її носіїв, чи статус форми (нестандартної, високого варіанта) мови, її використання в тій чи іншій (новій, нетрадиційній) галузі; щодо мовної зміни (у межах спільноти або загалом); стосовно підтримки своєї мови; ставлення меншини до його власного нестандартного діалекту чи мови [5]. Ці проблеми в дослідженнях тісно взаємопов'язані, і, оскільки предмет дослідження досить суб'єктивний і нерідко пов'язаний з афективними оцінками, часто респонденти актуалізують навіть ті аспекти, яких дослідник не мав наміру вивчати.

Мета розвідки – виявити мовні атитюди щодо «львівського» і стандартного українського мовлення. Для досягнення цієї мети формулюємо такі завдання: розкрити за допомогою методу «парних масок» та проаналізувати ставлення львів'ян до «львівського» ідіому; зіставити результати за афективними і статусними характеристиками; порівняти одержані дані з результатами відкритого опитування, проведе-

ного у 2010 р., щоб виявити розбіжності в стереотипах та реальному ставленні львів'ян до місцевого регіолекту.

Метод «парних масок» (*the matched guise technique*) – одна з непрямих методик соціолінгвістичних досліджень, яку розробив у 1960-ті роки Уоллес Ламберт на основі праць американського психолога Ч. Остгуда (огляд літератури з цього питання див., зокрема, у [4: 86–110]). Метод було розроблено для дослідження між-етнічних атитюдів за допомогою того, як люди формують образ інших на основі слухання їхнього мовлення. Ламберт припустив, що дані, одержані від респондентів за допомогою відкритих методів дослідження, не дають змоги в достатньому обсязі дослідити ставлення до особи через мову (атитюди). Тому пропонує нову техніку, яка здатна вивчити неусвідомлені чинники, що впливають на сприйняття людьми один одного. Основна особливість цього методу полягає в наданні можливості дослідникам не враховувати впливу голосу мовця і змісту тексту, який він читає, залишаючи під контролем лише вплив мови. З цією метою записують голоси людей, які володіють двома мовами або двома варіантами однієї мови, які читають один і той самий текст або варіанти тексту різними мовами. Потім голоси розміщують у такій послідовності, щоб респонденти не змогли здогадатися, що деякі голоси належать тій самій людині. Тож респонденти вважають, що чують удвічі більше голосів, ніж їм насправді пропонують. Під час обробки даних дослідник фіксує, чи є відмінність в оцінці тієї самої людини залежно від того, якою мовою вона читає текст. Якщо відмінності виявлено, роблять висновок про вплив мови на оцінку мовця [5].

Нині метод «парних масок» у його класичній формі або численних модифікаціях вважається традиційним інструментом для вивчення мовних атитюдів. Попри його значну популярність, метод також часто критикували, зокрема за недостатню валідність, яка зумовлена складністю узагальнення одержаних даних і застосування їх до реальної життєвої ситуації.

#### **Робоча гіпотеза дослідження**

У 2010 р. ми вивчали уявлення носіїв української мови про львівський ідіом [8]. Пілотне опитування, здійснене серед представників різних регіонів України, виявило, що респонденти не лише позиціонують існування характерного «львівського» регіолекту, але й твердять, що можуть ідентифікувати його на слух за деякими маркерами. Окрім того, усі респонденти дали позитивну або принаймні нейтральну оцінку регіолекту, жоден не обрав варіантів «так говорять тільки неосвічені люди» або «це «сільський» діалект». Попри це є підстави вважати, що респонденти насправді оцінювали не реальне мовлення львів'ян, а міфологізовані уявлення про «львівське» мовлення, що засвідчують відповіді на інші запитання анкети мовного блоку. Тому постає запитання, чи декларовані позиції підтвердяться експериментально. Припускаємо, що цей ідіом одержить високі оцінки за шкалою солідарності і низькі – за шкалою статусу під час опитування респондентів зі Львова і Західної України.

#### **Постановка експерименту**

Для визначення мовних атитюдів щодо «львівського» мовлення було здійснено запис чотирьох текстів. На відміну від класичної версії методу «парних масок», це був не один текст, а варіації на дотичні теми, де спільною темою були дзвінки на радіо, тобто змінна «тема» могла частково впливати на результати експерименту. Щоб уникнути цього, під час експерименту респондентів просили не звертати уваги на те, що говорять люди, а лише на те, як вони це говорять, оскільки дзвінки на радіо –

специфічний жанр, де людина може приховати свою справжню професію чи соціальний стан, але не може приховати манеру говорити. Тексти озвучували двоє дикторів – чоловік і жінка, кожен з них використовував дві маски: львів'янин і не-львів'янин. Записи було розміщено так, що слухачі не могли здогадатися, що дикторів лише двоє: 1 – LM, 2 – UF, 3 – UM, 4 – LF (L – «львівська» маска, U – «стандартна українська» маска, F – жіночий голос, M – чоловічий голос).

Тексти, які читали диктори, подаємо з маркуванням фонетичних рис «львівського» мовлення (тексти LM та LF) або деякими ненормативними рисами, не характерними для західного регіону України.

(LM) [про'блема теплопо'стачан':а // то йе така про'блема / шо сто'суєт'с'а до' кожного // то'го шо коли пів-міста не має го'р'ячої во'ди ціле літо // ну то/ знайте // і того ми п'лануєм того року зо'бов'язати всі с'лужби / йакі за то відповідайт / подавати шомісяц'а ткі звіти / шо зроблено / ко'ї / а йакшо не зроблено // то хто за то має відповідати // і так йа думайу зможемо навести по'р'ядок]

(UF) [у мене тіл'ки виникає запитан':а // куди дивиц':а міс'ка влада / куди дивиц':а мер? // це просто хаос / повне безглузд'а і невігластво // ну і щ'е такє // відкрили телефон:у гар'ач'у лінійу міс'коїї ради // йа йакос' намагалас'а туди зателефонувати // це просто нерéal'но // дзвон'у, дзвон'у цілий ден' // телефон або не відповідає / або йакіс' дівч'атка / ніч'ого не знайт' / ні на щ'о не можут' відповісти // це вже просто / безвідп'ідал'ніст' йа в:ажайу]

(UM) [йак це не дивно звучит' / але у нас йе велика пробле́ма з проведєн':ам вільного часу // ми просто не вмійемо відпочивати // не знаємо / куди себе подіти // це насправді пробле́ма / без жартів // ну можна піти з подругою в кафе / випити чашку кави / ну можна погул'ати / в кіно сходити // нічого біл'ш цікавого нам не спадає на гадку // таке вражен':а / шчо л'уди зазвичай навмисно завантажуйут' себе роботою / прац'уйучи допізна / бо не знайт' / йак облаштувати дозвіл':а]

(LF) [знайте то так йе / шо ми вже тепер не дуже хочем брати учас'т в якихос' тких патріотичних заходах // то тако́го йак то було в дев'яностих вже тепер нема / шо дівчата хо'дили у вишиванках / на паску коло цєркив кіс' забави ро'били // то вс'о вже по'троху відійшло / тепер ми скорше дес' підєм з ко́лижанками на каву / і то не в стройах а в йакіхос' спідничках і в мештах на обц'асах /// то йе вже тке по'коління / то йе ткий час]

Щоб ідентифікувати мовлення як «львівське», використано маркери, засвідчені в пілотному корпусі текстів, який ми зібрали у 2007 р. шляхом інтерв'ювання мешканців Львова, родини яких живуть у місті щонайменше від 1938 р. [6]. Вдалося виокремити фонетичні, лексичні, морфологічні та синтаксичні особливості.

Фонетичні: білабіальний [л] ([ʎ]), твердий [р] у позиції м'якого ([по'р'ядок]); укання ([то'бі]); західноукраїнські наголоси ([р'облю]), лексичні: специфічна лексика (*ко́лижанка*, *мешти*, *обц'аси* і под.); ця лексика, як засвідчує корпус текстів, має мінімальну частоту й обмежену сферу використання, хоча респонденти в дослідженні 2010 р. [7] саме її називали найхарактернішим маркером «львівського» мовлення. Морфологічні: квазіартиклі ('*кіс*' забави, *такі* звіти); *то*, *той* у значенні це, цей; синтаксичні: копула у теперішньому часі (то є такий час).

Маркерами «стандартного» («не львівського») мовлення були літературні конструкції, не характерні для розмовного мовлення (на зразок «люди зазвичай навмисно завантажують себе роботою, працюючи допізна, бо не знають, як облашту-

вати дозвілля»), а також деякі ненормативні риси, зокрема використання м'якого [ч'], гіперкоректна вимова.

Респондентам пропонували прослухати тексти й оцінити мовців за характеристиками, які поділялися на статусні (високий – низький статус мовця) та афективні (опозиція «свій – чужий»). За шкалою статусу визначали, чи людина, яка говорить, видається: розумною, освіченою, такою, що має вплив у суспільстві, успішною, впевненою в собі, лідером. За шкалою солідарності диктора оцінювали як людину: товариську, симпатичну, таку, якій можна довіряти, кумедну, таку, що має почуття гумору, таку, що може жити в сусідньому будинку.

Також респондентам пропонували відповісти на два додаткові запитання: «Як Ви вважаєте, ким працює ця людина?» і «Як Ви вважаєте, звідки ця людина (регіон, місто / село)?».

Респонденти прослуховували кожне інтерв'ю, опісля заповнювали анкету про кожного диктора – ставили бали від 1 (повністю ні) до 7 (повністю так), за зразком методу семантичного диференціалу. На додаткові запитання потрібно було дати відкриті відповіді.

#### Результати експерименту

Проведене дослідження є пілотним, оскільки ми не ставили завдання опитати всю сукупність мовців чи зробити достовірну вибірку з генеральної сукупності, а лише перевірити дієвість методики для розв'язання конкретної лінгвістичної проблеми.

У результаті проведеного експерименту було отримано 65 анкет, з них 18 респондентів – чоловіки і 47 – жінки. Змінні «вік» та «освіта» не враховано, оскільки дослідження проводилося лише серед студентів. Географія учасників обмежена західним регіоном України, зокрема: Львів – 25, Львівська область – 28, інші – 12 (Волинська – 1, Закарпатська – 1, Івано-Франківська – 6, Рівненська – 2, Тернопільська – 1, Хмельницька – 1).

За кожним параметром результатів анкетування було виведено середнє арифметичне значення, а їх, своєю чергою, було зіставлено в парах L/U (за чоловічим і жіночим голосом).

За шкалою статусу результати експерименту підтвердили робочу гіпотезу: респонденти оцінили вище дикторів – носіїв «стандартного» мовлення, причому для чоловічого голосу ці результати відрізнялись подекуди до двох разів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Результати за шкалою статусу (зіставлення L/U)

Людина	М	Ф
Розумна	3,42 / 6,05	3,7 / 3,76
Освічена	3,4 / 6,03	3,61 / 3,95
Має вплив у суспільстві	3,31 / 5,58	3,28 / 3,46
Успішна	3,14 / 5,57	3,6 / 4,11
Впевнена в собі	3,6 / 5,84	4,95 / 5,54
Лідер	2,91 / 5,49	3,6 / 4,12

При цьому для жіночого голосу була невелика різниця у статусі на користь «львівського» мовлення за ролями диктора (і за темою, і за темпом мовлення, і за манерою висловлювання «львівське» мовлення звучало більш авторитетно, ніж «стандартне»), але респонденти все одно оцінили «стандартне» мовлення вище за статус-

ними характеристиками. Натомість результати для чоловічого голосу виявились значно вищими для УМ, хоча роль диктора в LM була вищою. Одержані дані дають змогу однозначно стверджувати, що існує залежність між вибором мови (у нашому випадку – варіантом мови) і ставленням до носія мови.

За шкалою солідарності результати виявились далеко не однозначні (див. табл. 2). Якщо для жіночого голосу ми можемо констатувати принаймні незначне переважання значень L над U, як це припускалось на початку експерименту, то для чоловічого голосу ця перевага є тільки за параметром «кумедний». Виділені значення в таблиці показують дані, що не відповідають робочій гіпотезі.

Таблиця 2

Результати за шкалою солідарності (зіставлення L/U)

Людина	М	Ф
Товариська	4,37 / 5,58	5,95 / 4,14
Симпатична	3,17 / 5,12	4,4 / 4,85
Якій можна довіряти	3,26 / 5,75	3,95 / 3,11
Кумедна	4,58 / 3,46	5,11 / 4,95
Має почуття гумору	3,94 / 4	5,05 / 4,22
Може жити в сусідньому будинку	3,8 / 4,12	4,28 / 4,35

Показово, що за найбільш «чистим» параметром солідарності – «може жити в сусідньому будинку» – респонденти віддали перевагу носіям «стандартного» мовлення, тобто носії «львівського» мовлення не видалися їм «своїми». Частково це можна пояснити самою постановкою експерименту: в ідеальному варіанті слід було опитувати окремо львів'ян, окремо жителів інших регіонів (навіть Львівської області), і тоді зіставити їх з урахуванням цієї змінної. Утім, загалом можна стверджувати, що носії «львівського» мовлення не одержують високих оцінок від жителів Західної України за афективними характеристиками (шкалою солідарності). Слід зазначити, що такі результати, несподівані для дослідників, трапляються досить часто: така ж ситуація була в дослідженні д'Андлеяна і Такера про ставлення до канадського і європейського варіантів французької мови, у роботі Карранци і Раяна про оцінку англійської та іспанської мов англо-американцями та мексикано-американцями, а також у дослідженнях ставлення до «білого» і «чорного» варіантів англійської мови в США (Ель-Даш, Такер) і до трьох мов – англійської, африкаанс і косоа в ПАР (де Клерк, Бош) (огляд проблеми див. у [4: 95–96]).

Припущення про нижчий статус ідіому підтверджують також відповіді респондентів на додаткові запитання анкети. Так, на думку учасників експерименту, диктор LM має неprestижну професію: працівник сільради, тракторист, агроном, фірман, охоронець, продавець тощо. Лише сім учасників експерименту припустили, що диктор має престижну професію (депутат ЛМР, чиновник, підприємець). Натомість диктора УМ респонденти однозначно сприймають як людину престижної професії (священик, психолог, викладач, директор, політик, аналітик). Схожа ситуація і з жіночим голосом: багато учасників експерименту визначили в обох випадках професію диктора як домогосподарка, продавець (зокрема на ринку) або вчителька, але якщо у відмінних варіантах «нейтральної» маски фігурують такі професії, як жур-

наліст, депутат міськради, артистка або вказано «висока посада», то професію «львівської» маски визначають як ведуча в сільському клубі, прибиральниця, повар, поштарка тощо. Слід відзначити, що такі професії ніяк не нав'язані темою висловлювань, отже, респонденти оцінювали саме манеру говоріння.

Місце проживання респондентів також показує чітке диференціювання дикторів за манерою висловлювання. За відповідями респондентів можна простежити чіткий розподіл «львівських» голосів як переважно «сільських» (LM – село (27), селище міського типу (3), маленьке містечко (2), місто (5); LF – село (16), селище (2), містечко (2), місто (16)), тоді як носіїв «стандартного» мовлення сприймають лише як жителів міст, зокрема великих.

Географія проживання дикторів, за оцінками респондентів, досить широка. Місце проживання носіїв «львівського» мовлення учасники експерименту переважно обмежують «Західною Україною», іноді конкретизуючи: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Тернопільська область, Галичина. Поодинокі респонденти визначили місця проживання дикторів як центрально-східні регіони України (Дніпропетровська, Черкаська обл.). Натомість місцем проживання носіїв «стандартного» мовлення називають і Львів та Галичину, і інші регіони – Волинську, Полтавську, Рівненську область, міста Івано-Франківськ, Тернопіль, Хмельницький, а також Харків і Донецьк. Одна з респонденток охарактеризувала дикторку як жительку Львова, яка переїхала зі Сходу.

Загалом можна відзначити, що респонденти попри засвідчену ними не надто високу лінгвістичну підготовку і мовне чуття дали досить одностайні оцінки дикторам, які використовували дві маски, львів'янина і не львів'янина. Більшість опитаних зазначили географічну належність до «Заходу» і «не-Заходу» України, а також професійні й соціальні характеристики мовців, які засвідчують вищий статус українського стандартного мовлення порівняно із львівським ідіомом.

Підсумуємо. Експеримент показав:

- Респонденти, переважно львів'яни і жителі Західної України, оцінюють львівське мовлення як ідіом з нижчим статусом.
- Носії «львівського» мовлення одержують нижчу оцінку за шкалою статусу.
- Дослідження за шкалою солідарності не дало однозначних результатів.

У перспективі дослідження проблеми «ставлення до мови» вбачаємо аналіз ширших мовних даних, зокрема зіставлення атитюдів щодо «львівського» мовлення у львів'ян і не-львів'ян, регіональне поширення стереотипів щодо «львівської» (насамперед мовної) ідентичності та порівняльний аналіз суб'єктивних й об'єктивних даних щодо мовлення львів'ян у різних частинах України.

\*\*\*

Висловлюємо щиро вдячність викладачам кафедри української мови НУ «Львівська політехніка» за всебічне сприяння у проведенні дослідження, а також студентам – за участь в експерименті.

1. *Мацюк Г.* Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики : навч. посіб. / Г. Мацюк. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. – 212 с.
2. Соціолінгвістичні студії / за заг. ред. Л. О. Ставицької. – К. : Вид. дім Дмитра Бурого, 2010. – 288 с.

3. *Crystal D.* An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages / David Crystal. – Oxford : Blackwell, 1992. – 438 p.
4. *Вахтин Н. Б., Головкин Е. В.* Социолінгвістика и соціологія мови / Н. Б. Вахтин, Е. В. Головкин. – СПб. : Гуманит. акад. ; Изд-во Европ. ун-та в СПб., 2004. – 336 с.
5. *Schiffman H. F.* The Study of Language Attitudes / Harold F. Schiffman [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ccat.sas.upenn.edu/~haroldfs/540/attitudes/attitude.html>.
6. *Saidat A. M.* Language Attitude: The Case of Jordan / Ahmad Mahmoud Saidat // International Journal of Academic Research. – November, 2010. – Vol. 2, No. 6, Part I. – P. 235–243.
7. *Палінська О.* Регіолект сучасного Львова: контактнo-мовні процеси / О. Палінська // Магістр гри слова. Філологічні дослідження, присвячені 60-річчю проф. Ф. С. Бачевича / уклад. : О. Ясіновська, Л. Сваричевська ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Луцьк : Твердиня, 2009. – С. 294–305.
8. *Палінська О.* Класичний львівський регіолект і його сучасні інтерпретації / О. Палінська // Мова і суспільство / голов. ред. Г. Мацюк. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Вип. 1. – С. 174–180.

### THE ATTITUDE OF SPEAKERS TO «LVIV REGIONAL DIALECT» (THE MATCHED GUISE TECHNIQUE)

**Olesia Palinska**

*National University «Lvivska Politechnika»  
vul. Bandery, 32d, Lviv, 79013, Ukraine  
palinska\_o@yahoo.com*

The article discusses the results of the experiment, conducted on the basis of matched guise technique, as to the attitude of speakers to Lviv regional dialect. The author believes that pilot survey about the existence of Lviv dialect held in 2010 among the representatives of different regions of Ukraine showed new mythologized concepts of responders. In the course of experiment conducted in 2011 the results were obtained as to the higher status of normative Ukrainian speech in comparison with Lviv variant.

*Key words:* regional dialect, matched guise technique, attitude to language, speech markers, idiom status.

**ОТНОШЕНИЕ ГОВОРЯЩИХ КО «ЛЬВОВСКОЙ РЕЧИ»  
(МЕТОДИКА «ПАРНЫХ МАСОК»)****Олеся Палинская**

*Национальный университет «Львовская политехника»  
Международный институт образования, культуры  
и связей с диаспорой  
ул. С. Бандеры, 32 д., г. Львов, 79013, Украина  
palinska\_o@yahoo.com*

Раскрыты результаты эксперимента, проведенного по методике «парных масок», по поводу отношения говорящих ко львовскому региолекту. Автор считает, что пилотный опрос 2010 г., проведенный среди представителей разных регионов Украины, о существовании львовского региолекта выявил новые мифологизированные представления респондентов. В ходе эксперимента 2011 г. получены результаты о высшем статусе нормативной украинской речи по сравнению со львовским вариантом.

*Ключевые слова:* региолект, метод «парных масок», отношение к языку, маркеры речи, статус идиома.

Стаття надійшла до редколегії 16.11.2011  
Прийнята до друку 30.11.2011